

A lakosságcsere a magyarországi szlovákok emlékezetében

Hetvenöt év telt el azóta, hogy Magyarország és Csehszlovákia megalapodást írt alá magyar, illetve szlovák nemzetiségű lakossága cseréjéről. Az ezt követő események a magyarországi köztársaságban elsősorban a szlovákiai magyarok erőszakolt kitelepítéseként maradtak meg, ekként jelennek meg a visszaemlékezésekben. Nem csoda, hiszen amíg a Magyarországra áttelepített magyar családok az ország településeinek nagy részében megjelentek, addig a Magyarországról távozott szlovákok hiányát legfeljebb korábbi lakóhelyük, az itt maradtak, rokonaik, családtagjaik és a hazánkban maradt szlovák közösség élte meg veszteségként. Hét és fél évtized elteltével kijelenthető, hogy az akkori események mindkét kisebbség életére alapvető befolyással voltak és nagymértékben meghatározták, s részben ma is meghatározzák közösségeik fejlődését.

A huszadik század történelme bővelkedik a kollektív áttelepítésekben, kitelepülésekben. Az első világháború végén a Habsburg Birodalom szétesésével a Monarchia romjain létrejövő utódállamok területén nagy létszámú nemzeti kisebbségek jöttek létre, amelyek egy része a határok megszilárdulását követően addig nem látott migrációs mozgások keretében elhagyta szülőföldjét, hogy a létrejött más utódállamban keresse boldogulását. A helyben maradó, az államalkotó nemzethez, nemzetekhez nem tartozó kisebbségek jogait a Népszövetség ugyan politikai és jogi védelemmel igyekezett garantálni, azonban a két világháború között létrejött európai államok mindegyike – békésebb vagy erőszakolt módon – igyekezett megváltoztatni a területén élő nemzetiségek identitását.

A két háború közötti Magyar Királyság nem bánt kesztyűs kézzel az ország területén maradt kisebbségekkel. A Budapest környéki falvak elmagyarosítását külön kormánybiztos felügyelte, az alapfokú oktatás mindenütt a magyar nyelv elsajátítását szolgálta, miközben az erőszakos magyarosítás az élet minden területén zajlott. Ez utóbbira jó példa, hogy az állami állást betöltőkkel szemben általános elvárás volt, hogy a németesen, vagy szlávosan hangzó vezetéknevük magyarosításával is kinyilvánítsák hűségüket, megbízhatóságukat. Az iskolai oktatásban az első osztály kivételével meg sem jelent a szlovák nyelv, az oktatás célja a magyar nyelv minél jobb elsajátítása volt, akár erőszakos büntetésekkel is. A tananyag nem magyarázta, hogyan és mikor jöttek létre a magyarországi szlovák nyelvi szigetek, miként a szlovák irodalom vagy történelem sem került elő az oktatás során. Az erőszakolt asszimiláció jól nyomon követhető az időszak népszámlálási adataiban, valamint a még élő tanúk – elsősorban az iskolai retorziókról szóló – elbeszéléseiben.

A nemzetiségi elnyomás következménye, hogy a szlovák – elsősorban evangélikus – közösségben megjelent a magyarországi szlovákok Csehszlovákiába telepítésének gondolata. Legismertebb szószólója, illetve kezdeményezője Ludovít Jaroslav *Hrdlička* tótkomlói evangélikus lelkész már a harmincas években támogatókat keresett az alföldi szlovák evangélikusok Csehszlovákiába történő szervezett áttelepítéséhez. Egyházi vezetőket, valamint politikusokat is megkeresett javaslatával.

A második világháborút közvetlenül megelőző határrevíziók sem hoztak megoldást a nemzetiségi feszültségekben, illetve a határok akkori változása nem bizonyult tartósnak. A szövetséges hatalmakhoz csatlakozott csehszlovák emigráns kormány a háború kezdetétől az ország területén élő

németeket és magyarokat okolta a két világháború közötti Csehszlovák Köztársaság széteséséért. A háború végéhez közeledve az Edvard Beneš vezette londoni csehszlovák emigráns kormány egyre hangosabban követelte, hogy a csehszlovákiai németekkel és magyarokkal szemben a kollektív bűnösség elve alapján járjanak el. A cél e két közösség tagjainak kitelepítése és csehszlovák nemzetállam kialakítása volt. A szövetséges hatalmak elfogadták a németek kitelepítését a közép-európai térség országaiból, a csehszlovákiai magyarság erőszakos kitelepítésének kérdésében viszont kevésbé mutatkoztak nyitottak. A pontos képhez tartozik az is, hogy bár a háborút követő évek Csehszlovákiájában elsősorban a németek és magyarok kitelepítéséről szóltak a hírek, a háttérben mellettük távozniuk kellett az ország területéről a lengyeleknek Lengyelországba, míg az ukrán és ruszin kisebbség tagjait a Szovjetunióba telepítették (miközben a korábbi Csehszlovákiához tartozó Kárpátaljai terület megtartása fel sem merült igényként).

A csehszlovák kormány 1945. április 5-én közzétett ún. kassai programja hirdette meg a kollektív bűnösség elvének alkalmazását: a németek és magyarok felelősségre vonását, csehszlovák állampolgárságuktól való megfosztását, valamint vagyonuk lefoglalását. Középtávú céljuk a két nemzeti kisebbség eltávolítása az ország területéről. Miután az egyoldalú kitelepítést a szövetséges hatalmak a magyarok vontkozásában nem támogatták, intenzív tárgyalásokat követően 1946. február 27-én Csehszlovákia és Magyarország között létrejött a lakosságcsereéről szóló megállapodás.

Az elfogadott egyezmény értelmében a Magyarországon élő szlovák és cseh nemzetiségű személyek önkéntes alapon kinyilváníthatják Csehszlovákiába települési szándékukat. A vonatkozó nyilatkozatok átvétele, valamint az áttelepülések előkészítése céljából a csehszlovák kormánynak jogában állt egy bizottságot küldeni Magyarországra. A Csehszlovák Áttelepítési Bizottságnak (CsÁB) az egyezmény aláírását követően hat hétig állt jogában a magyarországi szlovákokat a sajtó és a rádió közvetítésével tájékoztatni az áttelepülés lehetőségéről. A testület tagjai szabadon mozoghattak Magyarország területén, nagygyűléseken és nyomtatott propagandaanyagok osztogatásával tájékoztathatták a Magyarországon élő szlovák (és cseh) nemzetiség tagjait. Ez alatt, illetve ezt követően az egyezmény aláírásától számított három hónapig biztosítottak lehetőséget az áttelepülésre jelentkező szlovákok (és csehek) regisztrációjára. A másik oldalon az egyezmény felhatalmazta a csehszlovák kormányt, hogy a Magyarországról áttelepülésre jelentkezők létszámával megegyező számban telepítsen ki magyar nemzetiségűeket Csehszlovákiából. Ezen felül további magyar nemzetiségű állampolgárok kitelepítésére volt lehetősége azok köréből, akiket háborús bűntettek elkövetésével vádoltak meg. Az egyezmény értelmében az áttelepülő, illetve kitelepített családok ingóságairól és ingatlanairól vagyonösszeíró jegyzőkönyv készült. Az ingóságokat az érintettek magukkal vihették, míg hátrahagyott ingatlanok értékében kaphattak ingatlanokat új hazájukban.

A szülőföld, a lakóhely elhagyása soha nem könnyű döntés. Minden ember, különösen a csehszlovákiai magyar, illetve magyarországi szlovák patriarchális, nagyobb részben kistelepüléseken, falvakban élő, mezőgazdasággal foglalkozó közösségek tagjai ezer szállal kötődtek szülőföldjükhöz, a szüleik, nagyszüleik által birtokolt és művelt családi gazdaság minden négyzetméteréhez, a nyelvi kulturális közeghez, nem utolsósorban közösség-szervező egyházukhoz, annak vezetőihez. És bár a távozással, elköltözéssel törvényszerűen nem szakad meg, illetve csak időlegesen szakad meg a kapcsolat a helyben maradékkal, gyakori látogatásokkal a korábban meglévő kötődés fennmaradhat, az elköltözők erős származástudata az új környezetbe való beilleszkedését elvben nem akadályozza, viszont a személyes, családi identitásnak erős elemévé válhat.

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság már néhány nappal az egyezmény aláírását követően, 1946. március 4-én megkezdte munkáját. Hogy tevékenysége minél jobban lefedje a szlovákok által lakott régiókat, összesen tizenhat helyi irodát nyitott, egyet-egyét Budapesten és környékén, to-

vább az ország hét megyéjében. Az irodák létrehozását követően szinte azonnal megjelentek a települések utcáin a propagandaplakátok, elindultak az áttelepülés lehetőségének propagálását szolgáló rendezvények. Ezek szervezésében a CsÁB számíthatott a háború végével létrejött Antifasiszta Szlovák Frontjának együttműködésére. Az ASZF eredetileg a magyarországi szláv nemzetiségek – horvátok, szerbek, szlovákok, szlovének – közös szervezeteként a nemzetiségi jogok kivívására jött létre, azonban lakosságcsere egyezmény aláírását követően a szervezet kettévált és annak szlovák csoportja egyértelműen az áttelepítés népszerűsítését vállalta fel. Az ASZF lapja a Sloboda (Szabadság) szintén e cél szolgálatát tűzte ki céljául és folyamatosan tájékoztatta olvasóit az időszéri nagygyűlések helyszíneiről, a CsÁB tevékenységéről. Később rendszeresen közöltek cikkeket Csehszlovákia szépségeiről, fejlődéséről, valamint az áttelepülésre jelentkezők számának alakulásáról is.

A meggyőzést szolgáló tájékoztató anyagoknak a megállapodás szerint a célközönség nemzeti-kulturális identitására kellett volna összpontosítania. Emellett bemutathatták Csehszlovákia gazdasági, kulturális és társadalmi körülményeit. A megelőző évtizedek erőszakolt magyarosítása önmagában ugyan megfelelő hivatkozást teremtett a szlovák nemzetterületre történő áttelepülés melletti agitációhoz, a két évszázada magyar közegben élő szlovákság nagyobb részét azonban csupán a nemzetiségi identitására hivatkozva nehéz volt meggyőzni az áttelepülés várható előnyeiről, fontosságáról. Ez elsősorban a katolikus vallású községekre volt igaz, ahol a meggyengült szlovák identitás, illetve nyelvismeret mellett az egyház helyi papjai inkább elleneztek, mintsem támogatták volna az áttelepülés gondolatát. Az evangélikus egyház szlovák lelkészei azonban többnyire lelkesen csatlakoztak az agitációhoz. Hasonló volt a görögkatolikus falvak papjainak hozzáállása is. A szlovák nemzetiségi értelmiségiek – tanítók, költők, újságírók, szlovák származású budapesti ügyvédek, jogászok és állami alkalmazottak – szintén az áttelepülést látták nemzetiségi identitásuk megőrzése feltételének.

A CsÁB az agitációra rendelkezésére álló három hónapot igyekezett minél jobban kihasználni. Az első hat hét során sajtóanyagok és propagandanyomtatványok kiadása mellett arra törekedtek, hogy az egyezmény által engedélyezett két alkalommal személyesen is eljussanak minden szlovák lakta településre. Az ottani gyűlések előkészítésében az Antifasiszta Szlovák Frontjának szlovák aktivistái megbízható partnernek bizonyultak. Rendelkeztek helyismerettel, ismerték a feltehetően megnyerhető családokat, s azok gazdasági helyzetét, de szlovákság iránti elkötelezettségét is, így könnyebben győzték meg őket a nagygyűléseken való részvétel fontosságáról, majd a Csehszlovákiába költözés hasznáról. Az áttelepülés népszerűsítéséhez a CsÁB igénybe vehette a rádió adásait, továbbá kulturális programokat szervezhetett, amelyek keretében Csehszlovákiából érkező kórusok léptek fel, illetve a nagygyűléseket gyakran filmvetítésekkel kötötték össze. Nagy számban érkeztek politikusok, de egyházi személyek, hogy személyes találkozók keretében igyekezzenek meggyőzni az érdeklődőket.

Ebben az időszakban egy évvel járunk a háború vége után. Az ország romokban, a vasút, az úthálózat csak részben járható, nyomtatott sajtó épphogy megjelent, rádió csak elvétve akadt a falvakban. Az információk áramlása meglehetősen nehézkes volt. És ebbe a nihilbe robbant bele egy jól szervezett kampány, amelynek keretében teherautókkal, katonai kísérettel érkeztek politikusok, kórusok és táncsoportok, esetenként szlovák lelkészek, agitátorok, akiknek már az érkezése is lelkesedést és kíváncsiságot váltott ki. Az általuk osztogatott propagandakiadványok és egyéb nyomtatványok, újságok, a kulturális programok, illetve a filmvetítések a hosszú háborús évek után felüdülést jelenthettek még azok számára is, akik egyébként esetleg nem is gondoltak volna a szülőföldjük elhagyására.

Az agitáció kevésbé ismert része, hogy a települések személyes felkeresésébe néprajztudósokat, nyelvészeket is bevontak, akik a több mint

kétszáz éve magyar közegben konzerválódott néprajzi értékeket, nyelvjáráásokat gyűjtötték fel és részben fel is dolgozták. Emlékeikben sokszor felmerül a lelkesedés, miszerint a Szlovákiában már fel nem lelhető jelenségeket, kulturális elemeket, illetve nyelvi jelenségeket közvetlenül, élőben tapasztalhattak meg a gyakran elszigetelt kistelepüléseken élő szlovák közösségekben.

A jelentkezők száma azonban nem nőtt az elvárásoknak megfelelően, ezért az agitációban egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a gazdasági előnyöket hangsúlyozó érvek, plakátok, rölapok. Ezeknek a jelentkezők meggyőzésére gyakorolt hatását elsősorban az olyan településeken várták, amelyekről a már korábban ott járt agitátorok jelezték, hogy a helyi szlovákok nagy szegénységben, rossz szociális körülmények között éltek. A háború után Magyarországon maradt pusztítás, a sosem látott magasságokba szökő infláció, a bizonytalan jövő megfelelő háttérrel biztosíthatott a gazdasági érvek számára. Az 1945. évi magyarországi földreform ugyan sok korábbi nincstelen családot juttatott minimális, legfeljebb öt hold földhöz, ám ez a terület Nógrád vagy Bács-Kiskun megyében aligha tarthatott el egy többgyermekes, háromgenerációs családot. Az ország megsemmisült infrastruktúrájának lassú újjáépítése, a békekötést követő várható gazdasági szankciók és jótételi kötelezettségek ugyancsak jó érvanyagként szolgáltak az áttelepülés melletti agitációhoz. A jó minőségű mezőgazdasági földterületek ígérete elsősorban a rosszabb minőségű földeken gazdálkodók szemében válhatott vonzóvá. A két háború közötti időszakban virágzó gazdaságú és a háborús pusztítással is kevésbé sújtott Csehszlovákia gazdasági szempontból vonzó cél lehetett a korábbi ipari munkásoknak, de akár az állami alkalmazottaknak is. Közismert tény, hogy például az észak-magyarországi bányásztelepüléseken élő, szlovák nemzetiségű bányászok már 1945 végén megindultak Csehszlovákiába, ahol elsősorban a handlovái bányákban találtak munkát.

Az említettek mellett természetesen megjelentek más motivációk is. A szovjet fogságba esett férfiak családjának meggyőzése során viszonylag sokszor felmerülő érv volt, hogy csehszlovák állampolgárként hamarabb hazatérhet a hadifogoly férj, apa, vagy fiú. A dokumentumokban szereplő nevek alapján az önkéntes Csehszlovákiába településsel a német nemzetiségűek is viszonylag nagy számban próbálták elkerülni az erőszakolt kitelepítést. Az állami alkalmazottak – köztük viszonylag nagy számban megjelenő rendőrök, vélhetően a korábbi tevékenységük miatti felelősségre vonás elől igyekeztek jelentkezni áttelepülésre. Gyakori volt a szlovák jelentkező szlovákul nem tudó házastársának feliratkozása, ahogyan a nyilvántartásokban a „szlovákul nem beszél” megjegyzés is. Az alföld gazdagabb településein szintén gyakran megesett, hogy egy-egy családból egy személy vagy házaspár jelentkezett áttelepülésre úgy, hogy az esetlegesen meglévő vagyont – földjét, házát, állatainak egy részét – a család itt maradó tagjaira hagyta.

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság, valamint az Antifasiszta Szlovák Frontja agitációja mellett sok olyan településről tudunk, ahol a helyi közösségi vezetők, elsősorban evangélikus lelkészek vagy görögkatolikus papok döntése nyomán a helyi gyülekezetek tagjainak nagy része vállalta a távozást. A végleges számadatok szerint összesen 92 390 személy jelentkezett áttelepülésre, és közülük 74 935 beszélt szlovák nyelven. A jelentkezők névjegyzékét a CsÁB a megállapodásban a feliratkozásra biztosított három hónap letelte után összesítette, s adta át partnerszervezetének, a Magyar Áttelepítési Kormánybizottságnak. A MÁK munkatársai áttekintették és észrevételezték a listát, illetve javaslatokat fogalmaztak meg a feliratkozottak névjegyzéke statisztikai és tudományos igényű feldolgozására.

A korábbi szakirodalom szerint 1947. április 12-én kezdődött el a lakosságcsere gyakorlati végrehajtása. Ezen a napon Pitvarosról távozó szlovákok szerelvénye indult el Szeregyre. Ugyanakkor öt évvel ezelőtti kutatásaim során Nyíregyházán bukkantam olyan forrásra, amely szerint Nyíregyházáról az első vonatok 1947. április 11-én már elindultak Léva

felé. A vasút teljesítőképességének szűkössége, az érkező családok elszállásolásával kapcsolatos gondok, a hátrahagyott ingatlanok értékének eltérő volta, illetve a helyi szervek nehézkessége lassították, majd néhány hónapra le is állították a ki- és betelepülést. Ugy a tulajdonképpeni áttelepülést megelőző időszakban, mint a folyamat megszakadásának idején mindkét oldalról folyamatos hangulatkeltéssel igyekeztek befolyásolni a már jelentkezett családokat. Ebben akár olyan rémhírek terjesztésétől sem riadtak vissza, hogy azokat a szlovákokat, akik most nem települnek át Csehszlovákiába, a folyamat végén húszkilós csomaggal, kényszertelepítések során teszik ki Magyarországról. Ezzel párhuzamosan a politikai pártok aktivistái próbálták rábírní a maradásra a korábban már áttelepülésre jelentkezetteket.

Az utolsó Magyarországról kitelepülő szlovák családok 1949. január 1-jén távoztak. A Szlovák Nemzeti Levéltár belügyminisztériumi adatai szerint végül mindösszesen 73 273 magyarországi szlovák érkezett Csehszlovákiába. Ehhez képest a lakosságcsere egyezmény V. cikkelye alapján, azaz az áttelepülésre jelentkező magyarországi szlovákok létszámának figyelembevételével 105 047, a VIII. cikkely alapján (háborús bűnösök, illetve az 1938 után áttelepültek) összesen 89 660 szlovákiai magyar kitelepítésére került sor (ezen adatok is a Szlovák Nemzeti Levéltárban található számsorokon alapulnak).

A magyarországi népszámlálási adatok szerint 1920-ban a Trianon utáni ország területén mindösszesen 141 918 személy vallotta magát szlovák (tót) anyanyelvűnek. Ennek jelentős része 1930-ra eltűnt, az akkori népszámlálás már csupán 104 630 szlovák anyanyelvű személyt írt össze. A korábban már említett, főleg a fővárosra és annak környékére összpontosító magyarosítási törekvések hatásos voltát bizonyítja, hogy Budapesten 1920-ról 1930-ra alig több mint felére (14 016-ról 7 764-re) apadt a szlovák anyanyelvűek száma, Pest megyében a szlovákajkúak száma ugyancsak harmadával (27 672-ről 18 802-re) csökkent tíz év alatt. Az 1941. évi összeírás szerint a szlovák anyanyelvűek száma az ún. trianoni országterületen továbbra is fogyatkozott, számuk a hivatalos statisztikában 75 920 fő volt. Ugyanakkor ebben az évben már megjelent egy újabb rovat is az összeíróíveken, a nemzetiség. A népszámlálás során a magukat szlovák nemzetiségűnek vallók száma mindössze 16 689 volt.

Ahogy azt már korábban is említettem, a Magyarországról kitelepült szlovákok száma a szlovákiai nyilvántartások szerint 73 273 fő volt. Eszerint, még ha figyelembe vesszük a már ugyancsak említett egyéb szempontok szerinti jelentkező más nemzetiségűek jelenlétét is a folyamatban, a Magyarországon élő szlovák anyanyelvűek 1941-ben összeírt létszámából mindössze 2 627-en maradtak Magyarországon. Amennyiben külön csoportként kezeljük a magukat 1941-ben szlovák nemzetiségűnek vallókat, és számukat hozzáadjuk a szlovák anyanyelvűek számához, abban az esetben a magyarországi szlovák kisebbség lakosságcserét követő létszáma a húszezret sem érte el, 19 938 fő maradt.

A lakosságcsere végére, bár Magyarországról a csehszlovák hatóságok által vártnál lényegesen kevesebb szlovák nemzetiségű személy jelentkezett áttelepülésre, és ezek jelentős hányada is visszalépett a folyamatok lelassulása, illetve a tulajdonképpeni áttelepülés határidejének kitolódása során, lényegében aligha maradt olyan szlovák család, amelyet ne érintett volna kitelepülés. Ahogy láthattuk, a hivatalos statisztikai adatok szerint lényegében a maradék szlovákságnak az ezt követő tíz-tizenöt év alatt el kellett volna tűnnie. És bár a lakosságcserét követő nagyjából másfél évtized során szinte egyáltalán nem volt kapcsolat a kitelepülők és Magyarországon maradt családtagjaik, rokonaik között, a csehszlovák-magyar határ megnyílását követően a Szlovákiába költöztek fokozatosan, egyre nagyobb tömegben látogattak vissza kibocsátó településeikre, közösségeikhez. A helyi ünnepekre, a búcsúra nemegyszer több busszal is érkeztek. Az említett adatok, illetve a hazalátogatók nagy száma egyrészt a nemzetiséghez tartozás mérésének nehézségeit mutatja, másrészt a

magyarországi szlovákok – illetve akár általánosságban a magyarországi nemzetiségek – rejtőzködő mivoltát bizonyítja. Hogy ennek mik lehetnek az okai, az megérne egy alapos, mélységi kutatást.

Öt évvel ezelőtt, amikor a lakosságcsere hetvenedik évfordulójához kapcsolódóan állítottunk össze egy kisebb kiállítást, annak utaztatása során szembesültem azzal a ténnyel, hogy míg a lakosságcsere során kitelepültek első nemzedéke, amint lehetősége volt rá, azonnal szoros kapcsolatot alakított ki itthon maradt családtagjaival, addig a vagy egészen kisgyermek korában kitelepülő, illetve már Csehszlovákiában születettek egyre kevésbé tartják fontosnak ezt a köteleket. Megesett, hogy egy olyan szlovákiai településen, ahová nagy számban telepítettek Pítvarosról elszármazottakat, a kiállításra, illetve az ahhoz kötődő emlékező programra ez a második nemzedék elhozta szüleit, ám ők maguk nem maradtak, hanem a program végeztével eljöttek értük. Azaz, családi emlékeik, generációs élményeik között nem szerepel meghatározó súllyal a magyarországi kapcsolattartás fontossága. Ezzel lényegében a magyarországi szlovákság egyik meghatározó közösségi tapasztalata válik csak egy súlypontúvá, bár immár hazánkban is inkább települési, közösségi szinten ápolják az egykor elszármazottak emlékét.

Sem a csehszlovákiai magyarok történelmi sérelmeit, sem a lakosságcsere közösségükre gyakorolt negatív hatásait nem vitatva, úgy gondolom, hogy a lakosságcsere következményeit végül a magyarországi szlovák nemzetiség érezte meg nagyobb mértékben. Amennyiben a hivatalos statisztikákból indulunk ki, az ország területén maradt néhány ezer szlovák egyszerűen nem lehetett volna képes közösségként fennmaradni. Ráadásul az itt maradtak közösséggé szervezését nehezítette, hogy az erős szlovák öntudattal rendelkező értelmiség, a falusi közösségeket összetartó, közösségi és kulturális vonatkozásban is aktív csoportok lényegében teljes létszámban távoztak. A helyben maradók, akik átérték az agitációs nyomást, a „maradni – áttelepülni” döntés dilemmáját, hosszú évekig nem voltak képesek feldolgozni az átélt traumákat. A szlovák nyelv használata, a lakosság nagyarányú keveredését követően visszaszorult, és bár az újjászerveződő iskolai oktatásban megjelent a szlovák nyelv, a családi nyelvhasználat mégis egyre inkább visszaszorult. Egyes településekről, ahol az 1930-as adatok szerint a lakosság huszonöt-harminc százaléka volt szlovák anyanyelvű, teljesen eltűnt a szlovák közösség. Ez végül ahhoz vezetett, hogy mára a magyarországi szlovák nemzetiség kollektív tudata sem őrzi ezen települések egykori szlovák jellegét, illetve az ott egykor élt szlovák közösség jelenlétét, nagy számát (Tápiószecső, Tápiószentmárton, Tóalmás, Derenk, Hámor, Hasznos). A kitelepültekkel a kapcsolattartás lényegében a hatvanas évekig lehetetlenné vált, ráadásul a csehszlovák hatóságok előzetes várakozása ellenére a Szlovákiába települtek sem kerültek végül tisztán szlovák nyelvi környezetbe, így nagy hányaduknál végül ott valósult meg véglegesen a nyelvváltás, illetve vált meghatározóvá a magyar kulturális kötődés. A lakosságcserét erőltető csehszlovák kormány sem érte el eredeti céljait. Vagyis utólag látható, hogy a háború utáni elképzelés az egynemzetiségű nemzetállamok létrehozásáról Közép-Európában eredendően hibás, végrehajthatatlan, így értelmetlen volt.

A művelettől a csehszlovák kormány azt várta, hogy a kitelepítéstől és egyéb büntető jellegű intézkedésekkel (reszlovakizációval, csehországi áttelepítésekkel, vagyonelkobzással) sújtott szlovákiai magyarság megszűnik Dél-Szlovákia meghatározó közössége lenni, miközben a magyarországi szlovákok otthonmaradó része rövid idő alatt teljesen asszimilálódik. Végül ugyan egyik várakozás sem teljesült maradéktalanul, az azonban elmondható, hogy a magyarországi szlovák közösség soha többé nem heverte ki az ekkor elszenvedett emberveszteséget. Az okozott károk máig tartó hatásai inkább érintik a töredékére csökkent lélekszámú magyarországi szlovák közösséget, illetve máig befolyásolják a két ország kapcsolatait.

Paulik Antal